



ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನ

ಮಹಾಭಾರತದ ಯುದ್ಧ ಮುಗಿಯಿತು. ಧರ್ಮರಾಯನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ರಾಜಭಾರ ಮಾಡಿದ. ಈ ನಡುವೆ ಕುಂಠಿ, ದೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ಗಾಂಧಾರಿ, ವಿಠುರ ಮುಂತಾದವರು ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಲೌಕಿಕದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕಾಲ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತನ್ನ ಸೋದರರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಧರ್ಮರಾಯನ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ಕರೆದು 'ನಿನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಹಸ್ತಿನಾಪುರದ ರಾಜನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯದುವಂಶದ ಕುಡಿಯಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮೊಮ್ಮಗ ವಜ್ರನು ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥವನ್ನು ಆಳುತ್ತಾನೆ. ನೀವೆಲ್ಲಾ ಸಾಮರಸ್ಯದಿಂದ, ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಬಾಳುತ್ತೇವೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ. ಅನಂತರ ಪುರಜನರಿಗೆ ತನ್ನ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ. ಆದರೆ, ಇಂಥದೊಂದು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಜನರು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಹಂಬಲವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಧರ್ಮರಾಯನು ತನ್ನ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿದನು. ಪಾಂಡವರು ಮತ್ತು ದ್ರೌಪದಿ ರಾಜೋಚಿತವಾದ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ನಾರುಡುಗೆಯನ್ನು ಉಟ್ಟರು. ಅವರು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಕಳಚಿದರು. ಆಗ ಅಂತಃಪುರದ ಮಹಿಳೆಯರು ಕಂಬನಿ ಮಿಡಿದರು.

ಪಾಂಡವರು ದ್ರೌಪದಿಯ ಜತೆಗೂಡಿ ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಹೊರಟರು. ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಹೋಗಿ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕಂಬನಿದುಂಬಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಪಾಂಡವರು ಆರಮಂದಿ ಮುಂದೆ ಕ್ರಮಿಸಿದರು. ಅವರ ಜತೆಗೆ ನಾಯಿಯೊಂದು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿತು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು. ಅವರು ತ್ಯಾಗ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರು. ಅವರು ಅನೇಕ ದೇಶಗಳನ್ನು, ನದಿ-ನದಿಗಳನ್ನು ದಾಟಿದರು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ಹಿಂದೆ ಭೀಮ; ನಂತರ ಅರ್ಜುನ, ಅವನ ಹಿಂದೆ ನಕುಲ-ಸಹದೇವರು, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ರೌಪದಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವರ ಜೊತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನಾಯಿಯೂ ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪಾಂಡವರು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತ ಕೆಂಪುಸಮುದ್ರದ ತೀರವನ್ನು ತಲುಪಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನ

ಅಗ್ನಿದೇವನಿಗೆ ತನ್ನ ಗಾಂಡೀವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಅಕ್ಷಯವಾದ ಬತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಬಳಿಕ ಪಾಂಡವರು ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ದ್ವಾರಕಾನಗರವನ್ನು ತಲುಪಿದರು. ಸಮುದ್ರವು ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಹಿಮವತ್ ಪರ್ವತವನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಅವರು ಮುಂದೆ ಮೇರುಪರ್ವತವನ್ನು ಕಂಡರು! ಹಿಮದ ಗಾಳಿ ಜೋರಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಬಳಲಿದ್ದರು. ಒಂದು ಕಡೆ ದ್ರೌಪದಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಗತಪ್ರಾಣಳಾದಳು. ಆಗ ಭೀಮನು 'ಇವಳಿಗೇಕೆ ಈ ಗತಿ ಬಂತು' ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ಆಗ ಧರ್ಮರಾಯನು 'ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಅವಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿದ್ದೆವು. ಆದರೆ, ಅವಳಿಗೆ ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೇಮವಿತ್ತು. ಈಗ ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾಳೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ. ಧರ್ಮರಾಯನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀರಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಲೌಕಿಕಬಾಧೆಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿದ್ದ.

ಪಾಂಡವರು ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಅವರು ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಹೋಗುವುದರೊಳಗೆ ಜ್ಞಾನ-ವಿವೇಕಗಳಿಗೆ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಸಹದೇವ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟ. ಆಗ ಭೀಮನು 'ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಸೇವೆಯನ್ನು ವಿನಯದಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಸಹದೇವ ಬಿದ್ದು ಗತಪ್ರಾಣನಾಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಹೇಗೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ಆಗ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ, 'ಬುದ್ಧಿ-ವಿವೇಕಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಮಾನರಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವನು ಭಾವಿಸಿದ್ದ. ಈಗ ಆ ವಿಧಿ ಅವನನ್ನು ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿಸಿದೆ' ಎಂದು ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟ. ಬಳಿಕ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಸಹದೇವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂದಿರುಗಿ ನೋಡದೆ ಹೋರಟ. ಭೀಮ, ಅರ್ಜುನ, ನಕುಲ ಮತ್ತು ನಾಯಿ ಧರ್ಮರಾಯನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದರು. ಅವರು ದೂರದೂರ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ನಕುಲ ನೆಲಕ್ಕೂಗಿದ. ಆಗ ಭೀಮನು 'ಅಗ್ರಜ, ನಕುಲ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನರಿಲ್ಲ, ಅವನು ಶ್ರದ್ಧೆ-ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ್ದ. ಅಂಥವನಿಗೆ ಹೀಗೇಕಾಯಿತು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ಆಗ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ, 'ಅವನು ಧರ್ಮಿಷ್ಠ. ಆದರೆ, ರೂಪದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಯಾರೂ ಸಮಾನರಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಹಂಕಾರ ಅವನಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು.

ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಇಂಥ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮುನ್ನಡೆದ. ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋಗಿರಬೇಕು, ವೀರಾಧಿವೀರ, ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮನಾದ ಅರ್ಜುನ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದ. ಆಗ ಭೀಮ 'ನನಗೆ ನೆನಪಿರುವಂತೆ ಅರ್ಜುನ ಎಂದೂ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದವನಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ'ಕೆ ಇಂಥ ಗತಿ ಬಂತು' ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ಆಗ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ, 'ಅರ್ಜುನ ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಾಗಿ ಘೋಷಿಸಿದ್ದ. ತನ್ನ ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಅಭಿಮಾನ ಇತ್ತು. ಆದರೆ, ಅದು ಅವನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇತರ ಬಿಲ್ಲುಗಾರರ ಬಗೆಗೆ ಗೌರವವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂಥ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತು' ಎಂದು ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟ.

ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಮತ್ತು ಭೀಮರು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದಮೇಲೆ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಆನೆಗಳ ಬಲಹೊಂದಿದ್ದ ಭೀಮ ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದ. ಇಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಭೀಮ, 'ನನಗೇಕೆ ಓ ದುರ್ಗತಿ ಬಂದಿತು' ಎಂದ. ಆಗ ಧರ್ಮರಾಯ, 'ಅಪ್ಪಾ ಭೀಮಸೇನ, ಇತರರ ಶಕ್ತಿಬಲವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸದೆ ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಜಂಬುಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ನೀನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿರುವೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ನಾಯಿಯೊಡನೆ ಮುಂದುವರಿದ. ಇಂದ್ರನು ರಥದೊಡನೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು 'ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ, ರಥವನ್ನು ಹತ್ತು' ಎಂದು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಹೇಳಿದ. 'ನಾನು ತಮ್ಮಂದಿರೊಡನೆ ಹಾಗೂ ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ನಾಯಿಯೊಡನೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಧರ್ಮರಾಯ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ನೀಡಿದ. ಆಗ ನಾಯಿ 'ಧರ್ಮದೇವತೆ'ಯಾಗಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡಿತು. ಧರ್ಮರಾಯ ಸಶರೀರನಾಗಿ ಇಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದ. ಅಲ್ಲಿ ಕುರು-ಪಾಂಡವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡು ಆನಂದಿತನಾದ! ಇದು ಮಹಾಭಾರತದ 'ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ'ದ ಕೊನೆಯ ದೃಶ್ಯ.

ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಯನನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿದರೆ, ಉಳಿದವರೆಲ್ಲಾ ಏನೇನೂ ಕುಂದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರೇ. ನಾವು ಧರ್ಮಾತ್ಮರಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯವಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಇದು ಪಾಂಡವರಿಂದ ನಾವು ಕಲಿಯಬೇಕಾದ ಪಾಠ! ವ್ಯಾಸರು ಬಲು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಅರ್ಥಸತ್ಯವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮುಂದಿಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ!

ಪುರಂಜೀವಿ

- ಅಧಿಕಾರ ಒಂದು ವಿಶ್ವಸ್ತ ನಿಧಿಯ ಹಾಗೆ. ಜನರಿಂದ ದೊರೆತುದನ್ನು ಜನರ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. —ಡಿಶ್ರೇಲಿ
- ಅನುಭವ ಅನ್ನುವುದು ಉತ್ತೀರ್ಣತೆ ಇಲ್ಲದ ಶಿಕ್ಷಣ. —ಅಣ್ಣಾ ದೊರೆ

ಮಾತೇ ಮತ್ತು

- ಪ್ರಾಣಿಯು ಪ್ರಾಣ ಉಳಿಯಲೆಂದು ಹಸಿವೆಯ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರಿಯನ್ನು ತಣಿಸಲಾಗಿ ಏನೇನನ್ನು ತಿನ್ನುವುದೋ, ಉಣ್ಣುವುದೋ, ಸೇವಿಸುವುದೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಅನ್ನ. —ದ.ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ

- ಜಗದೊಳು ಹೆರರ ಸೌಭಾಗ್ಯವನು ಕಂಡು ಕರುಬಿದರೆ ತಮ್ಮ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ ತಿದ್ದುವುದೆ ಸದಾಶಿವ ಗುರು? —ಎಸ್.ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ
- ಕಲೆಯು ಜೀವನದ ಶೃಂಗಾರ, ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಂಗಾರ. —ಗೌರೀಶ ಕಾಯ್ಕಿಣಿ